

BAKONYI ISTVÁN

Bécsy Tamás Tragédia-felfogása

(*Személyes előljáró szavak*) Miközben a fehérvári Városházán hallgattam néhány évvel ezelőtt Róth Pétert, Kabdebó Lórántot, Nagy Andrást, Papp Lajost és Fábry Sándort, akik megidéztek nagyszerű tanárunkat, a jeles drámaelméleti szakember Bécsy Tamást, néha bizony elkalandoztak gondolataim. Mert olyan jó, hogy az alpolgármester, a tudós, az irodalmár, a szívsebész professzor és a humor első számú bajnoka oly szépen szól közös mesterünkről, de közben valóban elmémbe vágott B.T. ugyancsak briliáns szellemessége, ama bizonyos, egy kissé távolságtartó mosolya. És itt van a kezemben a pécsi tanárképzős indexem a hetvenes évekből, az ő kézjegyeivel és megtisztelő osztályzataival.

És eszembe jutott a töltött káposzta, a konyak, a cigarettafüstös Suzuki, egy-egy felejthetetlen fehérvári est, vagy például az, hogy micsoda remek rendhagyó Csokonai-órát tartott kérésemre a Rákócziiban. Egy általános iskolában az irodalomtudomány kandidátusa. Igaz, annak idején ő is a Pécs-Bányatelepi általánosban kezdte... És kijárt minden lépcsőfokot, hogy aztán a tudomány legmagasabb szintjére jusson el.

Az azóta elhunyt Kabdebó professzor – betegségével küzdve – azért jött el, hogy elmondja: Tamás igazi úriember volt, a tisztesség szép példája. Így igaz. Nemcsak azért, mert az előző nemzedékei is értelmiségiek voltak, hanem főként azért, mert hozta azok példáját. A makói polgármester gyerekeként, aki a negyvenes évek végén nem kerül be a szegedi egyetem menzájára...

Aztán teljes életet élt. Kár, hogy ezt sokan nem tudják.

*

(*A Tragédiáról*) S itt arról is szólnom kell, hogy ő volt az, aki logikus és elméletileg megalapozott elméletével fölállította a *drámamodellek* rendszerét. Persze nem tudományos előzmények nélkül, de igencsak egyéni módon. Tőle tudjuk, hogy háromféle modellt létezik: a konfliktusos, a középpontos és a kétszintes. (*A drámamodellek és a mai dráma*. Akadémiai Kiadó, 1974). Elmélete alapvetően különbözik attól, a hagyományosnak nevezhető felfogástól, hogy minden dráma alapja a konfliktus. Bécsy szerint viszont minden dráma alapja a situáció, amely a cselekmény elején jön létre, s abból következik a mű minden további lépése.

Természetesen a konfliktus létre jön számos drámában. Ám ehhez tisztázni kell a fogalom lényegét. Szerinte a konfliktus két szemben álló erő

tett-váltás-sorozata, és ebben a küzdelemben mindkét félnek megvannak az eszközei. Ilyen mű pl. a *Hamlet*, az *Antigoné* vagy a *Bánk bán*. S vannak olyan művek, amelyekben egyetlen központ köré gyűlnek a viszonyok, és a középpontban levő erő is különbözőképpen viszonyul hozzájuk, mint ahogy ez pl. a *Lear királyban* történik. Harmadsorban pedig vannak olyan drámák, amelyekben két világszint határán vagy a két szinten megy előre a cselekmény. Ezekben a művekben nem jöhet létre a konfliktus, hiszen legalább az egyik félnek nincsenek meg azok a feltételei, amelyekkel le tudná győzni a másikat. S így érkezünk el a *Csongor és Tündéhez* vagy *Az ember tragédiájához*. (Egyébként Bécsy Tamás szerint is ez a két dráma, kiegészülve a *Bánk bánnal* jelenti a magyar drámaidomalom csúcseit, ám hozzáteszi Örkény István remekművét, a *Pisti a vérzivatarbant* is!) Ezek a kétszintes drámák.

Madách Imre legismertebb művét, valamint a róla szóló elmélkedést egy korai elemzésében ismerhetjük meg a legjobban. (Bécsy Tamás: *Az ember tragédiája műfajáról*. Irodalomtörténet, 5/5. évfolyam, 2. szám, 1973.) Ebben szó esik arról, hogy ebben a drámában (és ez különösen fontos, hiszen sokan drámai költeménynek tartják) valóban nem fejlődhet ki az igazi konfliktus, hiszen pl. Ádámnak nincs esélye arra, hogy eséllyel szálljon szembe az Úrral vagy Luciferrel. S persze az Évához fűződő viszonyban sem a konfliktus az uralkodó. Könnyen beláthatjuk, hogy a *Tragédiában* két világszinten játszódik a cselekmény: az egyik a történelem szintje, a másik az ideaké. Bécsy Tamás lépésről-lépésre bizonyítja, hogy miért nem jöhet létre a valódi konfliktus az alakok (lírai képmások) között ebben a műben. Az eszmék közötti konfliktusok pedig nem értelmezhetőek drámai értelemben.

S így tér rá Bécsy a mű valódi modelljére. Az ilyesfajta művekben „...a drámai szituációt nem egy konfliktus köré építik fel, de a világnézetből fakadó két világszint köré. ... A két szint közül egy egyik mindig az evilági szint, a valóság, még akkor is, ha erősen absztrahált módon ábrázolják. A másik az, amelyik a kor, az osztály, a réteg vagy a szerző világnézete szerint az evilági szintet meghatározza, amelyik ezt törvényekkel ellátja. ...” (Bécsy Tamás: *i.m.* 326-327.)

Olvashatunk itt arról is, hogy *Az ember tragédiájában* az Úr és Lucifer a „második szintet”, Ádám és Éva pedig a földi, evilági szintet képviseli. A két evilági lény harmóniáját az a pillanat töri meg, amelyben Lucifer megjelenik. S persze az Úr „égi zengzete” is befolyásolja létüket, ám pozitív oldalról. Aztán a történelmi színeken is láthatjuk a kétféle útmutatást. Mindezek mellett a történelem végig az jellemző, hogy egy-egy eszme megjelenése és diadalra jutása után bekövetkezik a hanyatlás, Bécsy Tamás szavával az „elkorcsosulás”, a bukás. „...Ami a műben abszolút pozitív, abszolút jó, az az édeni állapot. Ez a mű ún. második világszintje...” (*i.m.* 330.)

Az is világos ugyanakkor, hogy Ádám minden bukás után újra bizakodik, és hisz a jövőben. Újabb korcsosulások és újabb bukások előtt. Van úgy, hogy ezt Éva sugallja neki. Az ellentét aztán nem a földi szereplők között, hanem a két szint között jön létre. „...Azt hisszük, hogy pontosan felderítettük a Madách által alkalmazott írói anyagszervező-eljárást, áthidalhatjuk azt az ellentmondást, hogy a mindenképpen drámának írt *Tragédia* remekmű, de nem dráma, hanem költemény...” (i.m. 334.) Ugyanakkor azt nem cáfolja Bécsy Tamás, hogy a kétszintes drámákban vannak lírai elemek, anélkül, hogy ezek a műnemi jelleget megváltoztatnák. S ezáltal pontosabban meg tudják jeleníteni az emberi bensőt, egy-egy alak belső világának változásait. A tudat-drámák eszközeivel.

Végül is elmondhatjuk: ez az elemzés és gondolatmenet valóban közelebb vihet a mű, jelen esetben *Az ember tragédiája* minél jobb és teljesebb befogadásához, hangsúlyozván, hogy itt az írott műről, és nem annak színpadi megjelenítéséről van szó. Más kérdés, hogy az ilyesfajta elemzés hasznosítható az előadások rendezésében is! Szerencsés esetben az elmélet igenis hatást gyakorolhat a gyakorlatra.